

Українська література

підручник для 7 класу
закладів загальної середньої освіти

Підручник створено за модельною навчальною програмою «Українська література. 7-9 класи».

Автори: *Пастушенко Н.М., Чумарна М.І.)*

Змістове наповнення підручника і комплекс завдань орієнтовані на найбільш важливі результати Державного стандарту базової середньої освіти та відповідної модельної програми.

• ЗМІСТ

ЗМІСТ

Пам'ять творить майбутнє	3
ІДЕЇ ТА ІДЕАЛИ	5
Ідея єдності та ідеал героя-захисника рідної землі	5
Від титанів — до богатирів	6
Ілля муромець і Святогор	7
Українські билини	13
Олексій Попович	15
Література часів Русі-України	22
Староруські оповідання. <i>Іван Франко</i>	22
Історичне минуле очима письменників	26
Ярославова слава	26
Володимир Мономах. <i>Олександр Олесь</i>	34
Половці і отрок. <i>Олександр Олесь</i>	35
Згодою світ багатіє	40
Повчання Володимира Мономаха. <i>Іван Франко</i>	41
Слово про Ігорів похід. <i>Переспів Василя Шевчука</i>	49
2. ЦІННОСТІ ЕПОХИ ТА ВІЧНІ ЦІННОСТІ	61
Королева Анна Київська	62
Анна Київська — королева Франції. <i>За Валентином Чемерисом</i>	63
Образ громадського життя Карпатської Русі в XIII віці	72
Захар Беркут. <i>Іван Франко</i>	72
Живий дотик до історії	90
Яромір, або вивідувач короля Данила. <i>Марія Чумарна</i>	91
3. «ЩЕ НЕ БУЛО ЕПОХИ ДЛЯ ПОЕТІВ, АЛЕ БУЛИ ПОЕТИ ДЛЯ ЕПОХІ»	113
Слово — зброя	113
Хотіла б я піснею стати. <i>Леся Українка</i>	114
До мого фортепіано. <i>Леся Українка</i>	115
Contra arem arego!. <i>Леся Українка</i>	117
Ми вкупочці колись росли. <i>Тарас Шевченко</i>	120
І золотої, й дорогої. <i>Тарас Шевченко</i>	123

Автори підручника поставили собі за мету системно, природовідповідно та україноцентрично подати учням для вивчення ті твори, у яких відображаються історичні реалії буття нашого народу з тисячолітньої давнини по сьогоднішній день.

Зміст підручника відображає концептуальну цілісність подачі художнього матеріалу.

Мені однаково. <i>Тарас Шевченко</i>	124
Крила. <i>Ліна Костенко</i>	128
Україні. <i>Грицько Чубай</i>	131
Народжений блискавкою. <i>Микола Руденко</i>	135
Imagine. <i>Леся Воронина</i>	173
Війна — не про любов. Не про любов. <i>Оксана Весна</i>	181

• РОЗДІЛ 1. Ідеї та ідеали

Крізь призму розкриття образів героїв народного героїчного епосу часів Русі, постатей видатних державних діячів Руської держави, описаних у літописних джерелах та у творах на історичну тематику, учні пізнають і усвідомлюють основну ідею нашого народу: ідею єдності у захисті Рідної землі, свободи та людської гідності. А також ознайомлюються з героями, що утверджували і утверджують споконвічні ідеали лицаря-захисника Батьківщини.

1

ІДЕЇ ТА ІДЕАЛИ

ІДЕЯ ЄДНОСТІ ТА ІДЕАЛ ГЕРОЯ-ЗАХИСНИКА РІДНОЇ ЗЕМЛІ

Кожен народ, який живе на своїй Богом дарованій батьківщині, як добрий господар, зобов'язаний боронити її від посягань тих нападників, що не мають свого коріння і, як сухе перекотиполе, живуть за рахунок грабежів та воєн. Війни стрясали світ з давніх-давен. І вони навчали людей, що називають себе єдиним народом, яких об'єднує спільна земля, мова, генетична спорідненість, досвід виживання і глибинна духовна культура, бути єдиними в обороні найвищих цінностей. Люди різні за своєю природою, але єдність полягає у вмінні об'єднуватися у найважливіших речах.

Історія Русі-України з тисячолітньої давнини засвідчує нам у пам'ятках усної народної творчості та у писемних пам'ятках, що змагання до єдності, боротьба проти роздрібнення та братовбивства була і залишається наскрізною ідеєю нашого народу. А гаслом наших ворогів є споконвічне «Розділай, грабуй і владарюй».

Героїчні українські казки, билини, бувальщини, старини часів Київської Русі доносять нам збірний образ захисника рідної землі: богатира-деміурга, що шанує закони честі, вірності, побратимства, творять нам ідеал справжнього лицаря, воїна-охоронця.

Сучасна війна яскраво проявляє ці незнищенні риси у зовсім юних оборонцях України, в крові яких тече героїська кров предків.

Ми пізнаємо свою історію, своє коріння, аби свідомо робити власний вибір у житті.

5

Особливу увагу приділено вдумливому прочитанню та осмисленню найвидатніших творів давньої доби – «Повчанню» Володимира Мономаха та «Слову про Ігорів похід».

Олексій Кішченко. Долобський з'їзд князів — побачення князя Володимира Мономаха з князем Святополком

А от що я в Чернігові робив: коней диких своїми руками у пушчах в'язав, по десять і двадцять живих коней, окрім того, по Росі їздючи, ловив своїми руками тих же диких коней. Два тури піднімали мене на рогах разом із конем, олень мене один бив і два лосі, один ногами топтав, а другий рогами бив... І Бог неушкодженим мене зберіг. І з коня багато падав, голову собі двічі розбивав, і руки і ноги собі вередив, в юності своїй вередив, не жалів життя свого, не щадив голови своєї.

Те, що треба було робити отроку моему, сам робив, на війні і на ловах, вночі і вдень, у спеку і в мороз, не даючи собі спокою. На посадників, ні на бирчів не оглядався, сам робив, що було потрібно, весь наряд, і в домі своєму робив так само. І для ловчих ловчий наряд сам давав, що стосувалося і конюхів, і соколів, і яструбів.

А ще і бідного смерда, і вбогу удовицю не давав сильним обідити, і церковний порядок і службу сам пильнував.

Іван Падалка. Ілюстрація до поеми

Романе мужній! Дух тебе веде
На подвиги великі. Ти ширяєш,
Мов сокіл, на розбурханих вітрах,
У смілості змагаючись з орлами.
У тебе є залізні юнаки
В латинських обладунках. Де промчали —
Гула земля. Литовці і ятвяги¹,
Дремели й половці покидали списи
І голови покійно приклонили
Під їхні харалужні мечі...
А Ігореві світ уже померк,
І дерево в печалі ронить листя:
Погані скрізь — по Росі й по Сулі.
Не воскресити Ігоревих воїв,
Русі щитами їм не затулять!
Дон, князю, кличе! Помсти вимагає

¹ Ятвяги — Литовське плем'я, що жило між річками Німан і Нарев.

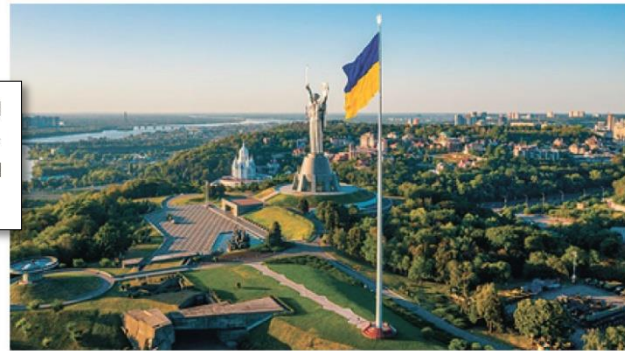
Завдання, подані в підручнику, розвивають уміння інтерпретувати тексти, аналізувати і оцінювати, досліджувати їх як мистецтво слова, а також пов'язувати проблематику тексту із власним досвідом, з реальними проблемами нинішнього часу, знаходити героїчні риси у своїх сучасниках.

Ілля Муромець, Олексій Попович – легендарні богатирі-захисники Русі-України. Народ наділив їх богатирськими рисами, відвагою і непереможною силою.

Якими ти уявляєш сучасних українських воїнів? Підготуй у групі з однокласниками презентацію на тему «Образ українського воїна-захисника». Використай публікації у медіа: розповіді про героїв, інтерв'ю з воїнами, відеорепортажі.

В Україні є багато звичайних людей, які вкладають свій час, талант чи ресурси у втілення соціально корисних проєктів. Цих людей називають волонтерами. Робити добрі справи можуть усі: і діти, і дорослі. Розкажи про свій досвід волонтерської діяльності (якщо такий є) або знайди в Інтернеті інформацію про волонтерів, інтерв'ю з ними, відеорепортажі. Підготуй про них презентацію. Вкажи джерела інформації. Переконайся у їхній надійності.

4. Що, на твою думку, споконвіку допомагало нашим предкам об'єднуватися? Що сьогодні, у час великої війни проти нашої держави, має стати тією ідеєю, котра допоможе нам об'єднатися у прагненні перемогти світове зло?

Аналізуючи художні твори, що творять образи давньої епохи, а також літературні пам'ятки часів Русі, акцентуємо на художніх засобах, із допомогою яких автори творять історичні «полотна», звертаємо увагу на емоційний і морально-етичний пафос творів, і найперше – на особистому сприйнятті історичних фактів та персонажів, актуалізації проблем.

9. Проаналізуйте опис битви. У чому проявився талант автора «Слова...»? Яке враження справив цей опис на вас? Порівняйте з описом битви у підручнику з історії України.

2. Які зображально-виражальні засоби в оповіданні допомогли вам створити в уяві образ Ярослава Мудрого?
Особливу увагу зверніть на монологи та діалоги в оповіданні.
Проаналізуйте їхній вплив на ваше сприйняття постаті Ярослава Мудрого.

• РОЗДІЛ 2. Цінності епохи та вічні цінності

В цьому розділі наголошується на ролі видатних особистостей і простих людей, які стали носіями найвищих духовних і моральних цінностей нашого народу. Серед них – Анна Ярославна, що стала прародичкою 40 найбільших королівських родів Європи і прославилася своєю мудрістю.

У повісті Івана Франка на повен зріст підіймається колективний образ народного героя, захисника рідної землі у постатях Захара та Максима Беркутів, незламних тухольців. У повісті «Яромір, або вивідувач короля Данила» створено образи видатних князів Королівства Русі Данила і його брата Василька Романовичів, а також юних воїнів-захисників рідної землі від ординської навали.

2

ЦІННОСТІ ЕПОХИ ТА ВІЧНІ ЦІННОСТІ

Література вводить читача у світ цінностей. Ми отримуємо уявлення про них насамперед через персонажів художніх творів. Усі вчинки, стосунки, рішення залежать від цінностей, якими автор наділив своїх героїв.

Зрештою, і сам автор своїм життям, своєю діяльністю, своєю присутністю у художньому тексті демонструє, що є цінністю для нього.

Те, що цінує одна людина, може бути неважливим для іншої. Цінністю можна вважати все те, що може цінувати особистість, що для неї є важливим і значущим. Це наші глибинні переконання, наші уявлення про те, що є правильним, а що — ні, наші уявлення про те, як має бути.

Є цінності, важливі для людей з покоління в покоління, вони мають глибокі корені в історії людства і відображають універсальні ідеї. Їх називають вічними цінностями. Вони є основою для розвитку культури, допомагають зберегти традиції, моральні норми, забезпечують злагодю та взаєморозуміння.

Серед них можна виділити такі, як справедливість, гідність людини, доброта, мудрість, віра, любов, чесність.

Окрім вічних цінностей, виділяють національні — патріотизм, національна гідність, державотворчі прагнення, історична пам'ять, змагання до єдності, самопожертва в боротьбі за свободу нації, готовність до захисту рідної землі; громадянські — солідарність, толерантність, соціальна довіра, обов'язки, повага до закону; сімейні — подружня вірність, турбота про дітей, довіра, взаємоповага, відповідальність, вдячність.

Література допомагає нам зрозуміти, які цінності були пріоритетними в окремі епохи.

В Україні з давніх-давен жінки на рівні з чоловіками брали активну участь у житті суспільства: вони виховували дітей, творили оберегову культуру, а в середовищі освіченої знаті виконували важливу роль в управлінні державою, творенні культурного спадку нації.

Весьому світу відомі імена знаменитих українок — княжої дочки Анни Ярославни, дочки священника з невеличкого галицького мі-

Рубрика «Підказки Вікі-всезнайка» мотивує учнів до самостійного творчого пошуку, співставлення образів героїчних жінок минулого і наших сучасниць, що сьогодні захищають рідну землю на полі бою на рівних із чоловіками.

Пам'ятник маленькій Анні, що тримає в руках Рейнське Євангеліє, в бельгійському місті Арлон

після смерті короля Генріха I вона правила країною при малолітньому синові.

АННА КИЇВСЬКА — КОРОЛЕВА ФРАНЦІЇ

Уривки з роману

«ЗІРОНЬКО ТИ МОЯ, ЯРОСЛАВНО!»

Точної дати — рік і день місяця, чи хоча б принаймні рік появи в цей світ Аннички, яка через роки здобуде горде ім'я Анна Ярославна, — не відомо. Жаль, але «Повість временних літ» майже нічого не повідомляє про народження княжих дочок — а це ж такі події! А тому точна дата народження Анни Ярославни досі невідома. (А раптом вона ще якось вприне на світ білий — дива і сьогодні, в наш раціональний час, можливі.) Одні дослідники скиляються, що це, вочевидь, 1028 рік, між народженням синів Святослава і Всеволода. Другі — на чотири роки роблять Анну старіше, вва-

63

геліє вона тримала в руках змалечку, на ньому виховувалася.

Саме тому понині у Франції шанують королеву Анну. Вона листувалася з Римським Престолом, заснувала монастир Святого Вікентія в Санлісі (1065), на північ від Парижа, що був її резиденцією.

Нещодавно Українська греко-католицька церква купила у Санлісі стару церкву. Будівлю розділили на дві частини — каплицю та культурний центр, в якому відбуваються різноманітні мистецькі акції. Ім'я королеви Анни стало культурним та історичним «місточком» між Францією та Україною.

Привітна, спокійна, терпляча і мудра — київська княжна завойовувала далеко не цивілізовану на той час Європу умінням знаходити порозуміння з людьми різних верств, сумлінно виконувати свою місію королеви. А вже

Підказки для творчості

Якщо ти захоплюєшся романтичними історіями — пошукай цікаві подробиці та історичні легенди про життя Анни Ярославни, про її стосунки з вогором французького королівського двору Раулем де Валуа. Можливо, захочеться написати оповідання чи навіть роман про цю неймовірну жінку.

Тим, хто любить мандрувати по світу та відкривати для себе історичні місця, цікаво буде дослідити імовірний маршрут княжни Ярославни з Києва до Парижа. Гнезно, Краків — міста у Польщі, Прага — столиця Чехії, Естергом — місто в Угорщині на березі Дунаю. Регенсбург, Вермс і Майнц — міста в Німеччині.

При дворах яких правителів, на твою думку, могла зупинитися Анна дорогою?

Спробуй уявити собі пригоди юної дівчини в ті далекі часи і написати своє оповідання чи повість.

1. Яким ти уявляєш дитинство Анни?
2. Що у творі сказано про виховання й освіту князі?
3. Склади уявний «портрет» Анни Ярославни. Вкажи на її основні риси, що виділяли королеву Франції з-поміж оточення.
4. Які настанови дав доньці перед від'їздом до Франції її батько Ярослав Мудрий?
5. Які епізоди, на твою думку, можуть бути історичною правдою, а які — домислом автора?
6. Що, на твою думку, спонукало Ярослава Мудрого віддати своїх дочок у невідомі чужі краї? Чому Анна Ярославна погодилась на таку жертвовну місію?
7. Ознайомся з інтернет-джерелами про долю київської княжни.

На основі інтернет-джерел підготуй (на вибір) презентацію:

1. «Анна Ярославна — королева Франції».
2. «Анна Ярославна в літературі, кіно, скульптурі, живописі».

Вкажіть джерела, які використали.

Підготуйте у групі повідомлення-презентацію про жінок, які боронять Україну від російських загарбників. Не забувайте вказувати джерела, з яких берете інформацію.

70

У підручнику акцентується увага на характеристиці основних персонажів твору. Учні за короткими цитатами-описами звертають увагу на художні деталі, що яскраво змальовують характери та моральні цінності головних героїв.

6. Зверни увагу на те, якими словами описує Іван Франко головних персонажів твору. Упізнай за цими художніми деталями в описі персонажів твору:

«...Плечистий, підсаджуватий, з грубими обрисами лиця і грубим, чорним волоссям, він і сам подобав на одного з тих злющих тухольських медведів, яких їхав воювати».

«...Виросла на свободі, виховання її було мужеське, і що в тім прегарно розвиненім дівочім тілі живе сильний, великими здібностями обдарований дух».

«...хто раз бачив її, чув її мову — той довіку не міг забути її лиця, її ходу, її голосу, тому вони пригадувалися живо і вразно в найкращих хвилях його життя, так, як весна навіть старому старцеві пригадує його молоду любов».

«...Усюди був однаковий, спокійний, свобідний в рухах і словах, мов рівний серед рівних».

«...І знов пішли вони вниз селом, гуторячи, озиряючись на всі боки, любуючись одно одним, голосом, присутністю, одно для другого забуваючи все довкола, батька, громаду. І хоча в цілій розмові ані одним словом не згадували про себе, про свої чуття й надії...».

1. У які часи відбуваються події, описані в повісті?
2. Що тобі відомо з історії України про ординську навалу на Русь?
3. Які герої/героїні повісті найбільше привертають до себе увагу читача? Що у них спільного, а що різко відрізняє одне від одного?
4. Про кого із цих персонажів твору можна сказати, що він/вона сміливі, відважні, сильні?
5. Кого можна вважати чесним, справедливим, а кого — облудним та брехливим?

• РОЗДІЛ 3. Ще не було епохи для поетів, але були поети для епох

У процесі читання поетичних творів звертається увага на зорові і слухові образи, на емоційний стан читача, що творить поетичне слово.

Учні співставляють свої почуття і враження із внутрішнім станом ліричного героя.

3 «ЩЕ НЕ БУЛО ЕПОХИ ДЛЯ ПОЕТІВ, АЛЕ БУЛИ ПОЕТИ ДЛЯ ЕПОХ»

СЛОВО — ЗБРОЯ

Лєся Українка
Українська письменниця, перекладачка та культурна діячка. У сучасній українській традиції входить до переліку найвідоміших жінок давньої та сучасної України.

Писала в жанрах поезії, лірики, епосу, драми, прози, публіцистики, розвинула жанр драматичної поеми в українській літературі. Працювала в галузі фольклористики (завіщала 220 народних мелодій) й активно долучалася до процесів українського жіночого руху та національного відродження.

Серед мистецької спадщини — збірки поезій «На крилах пісень», «Думи і мрії», «Відгуки», поєми «Давня казка», «Одно слово», драми-поєми «Кассандра», «В катакомбах», «Лісова пісня», «Камінний господар», «Бояриня».

В ранньому дитинстві юній поетці доля визначила важке виховання — вона вихована була відмовитися від занять музикою, від багатьох радощів життя через важку нестугу. Але незламний дух Лєси відчув силу слова, і Слово стало її Силою, Музою, провідною зіркою життя.

Кімната в будинку, де жила Лєся Українка

113

ХОТИЛА Б Я ПІСНЕЮ СТАТИ

Хотіла б я піснею стати
У сльоз хвиляну ясну,
Щоб альпіно по світі літати,
Щоб вітер разносив луку.

Щоб геть аж під ясні зорі
Полинути співом давнім,
Упасти на хвилі прозорі,
Бути над морем хвибним.

Лунали б тоді мої мрії
І щастя мое таємне,
Яніші, ніж зорі ясні,
Гучніші, ніж море гучне.

(1899)

Поезія «Хотіла б я піснею стати...» ввійшла до другої збірки Лєси Українки «Думи і мрії», що побачила світ у Львові 1899 року.

Іван Труш.
Портрет Лєси Українки

- Образ пісні використовується у багатьох поезіях Лєси Українки. У цьому творі пісня не просто супроводжує ліричну героїню — вона сама хоче стати піснею. Як ти вважаєш: чому? Символом чого для Лєси Українки є, на твою думку, пісня? У якому контексті згадується пісня у поезіях Лєси Українки «Сонця спрят зрагою» і «До мого фортепіано»?
- Назви слухові та зорові образи поезії. Поясни їхню роль у поезії.

Доберть ілюстрації до вірша. Пояснить свій вибір.

Доберть музику, яка могла б супроводити виразне читання поезії. Продемонструйте і пояснить свій вибір.

Які слова Лєси Українки могли б передати твій життєвий досвід? Поясни, чому.

Доберть мережах часто можна зустріти цитування, розширені фото, відео, тексти, привітань без вказівки на авторство. Як ти оцінюєш це явище? Чому? Підготуй у групі однокласниками презентацію на тему «Що таке плагіат і авторське право». Дізнайся про те, як захистити свої авторські права, розміщуючи медіатексти в інтернеті.

114

І ЗОЛОТОЇ, Й ДОРОГОЇ

І золотої, й дорогої
Мені, щоб знали ви, не жаль
Моєї долі молодої:
А іноді така печаль
Оступить душу, аж заплачу.
А ще до того, як побачу
Малого хлопчика в селі,
Олію одірвалось од гілля,
Олію одірвіньє під тінном
Сидить собі в старій радниці.
Мені здається, що се я,
Що це ж та молодість моя.
Мені здається, що ніколи
Воно не бачитиме воли,
Святої воленьки. Що так
Даремне, марне пролетять
Його найкращі літа,
Що він не знатиме, де літня.
На сім широкім волянім світі,
І піде в найми, і колиться,
Щоб він не плакав, не журивсь,
Щоб він де-небудь прихилився,
То одладуть у москалі.

[Кос-Арал, 1849]

Т. Шевченко.
Хлопчик-натурник. 1860

- Якби тобі запропонували намалювати картину, навіяну поезією «І золотої, й дорогої», що було б на ній зображено? Які деталі? Чому?
- Якими епітетами означив поет свою молодість? Як ти це розумієш?
- Як у поезії передано внутрішнє спустошення митця?
- Яким поет уявляє собі долю хлогника? Чому? Що, на твою думку, символізує **образ гілля** у поезії «Моя одірвалось од гілля»?
- Що у поезії підказує тобі, що найвищою цінністю для Шевченка була **воля**?
- Які рідки поезії звучать іронічно?

123

Поезія «Мені однаково» - один із найбільш емоційних пророчих творів Шевченка. Учням дається уявлення про такий творчий прийом як анафора. Повторення фрази «мені однаково» загострює відчуття трагічності переживань поета за долю України.

Іронія (грец. *ironia* — глузування, удавання) — спосіб вираження думки, коли слово чи висловлювання контекстуально набуває значення, протилежного буквальному змісту.

Порівняйте образ хлогчика-ліричного героя у поезії «І золоті, й дорогі» із образами хлогчиків-натурників, яких малював Тарас Шевченко. Що між ними схожого?

7. Вірш «І золоті, й дорогі» поклав на музику український композитор Денис Сичинський у 1903 році. Послухайте цей солоспів. Який настрій він навіює? Як змінюється мелодія протягом усього твору? Чи передає вона драматичну силу та глибину поезії?

Вірш написаний 1849 року під час перебування поета на острові Кос-Арал у складі Аральської описової експедиції. Знайдіть інформацію про цю експедицію і про картини, намальовані у цей час Т. Шевченком. Представте результати свого дослідження.

МЕНІ ОДНАКОВО

Мені однаково, чи буду
Я жити в Україні, чи ні.
Чи хто згадає, чи забуде
Мене в снігу на чужині —
Однаковісінько мені.
В неволі виріс між чужими,
І, неоплаканий своїми,
В неволі, плачучи, умру,
І все з собою заберу —
Малого сліду не покину
На нашій славій Україні,
На нашій — не своїй землі.
І не пом'яне батько в сніном,
Не скаже синови: «Молісь,
Молісь, сину: за Вкраїну
Його замучили колись».
Мені однаково, чи буде
Той син молитися, чи ні...
Та не однаково мені,

На фото зображений спалений Бахмут. Саме під Бахмутом загинув командир спецпідрозділу ЗСУ «Вовки Да Вінчі» Дмитро Коцюбайло (позивний «Да Вінчі»). Побратими легендарного героя кажуть, що **його постать увійде в історію нарівні з Тарасом Шевченком**. Як ви думаєте, чому? Для відповіді знайдіть в інтернеті інформацію про героя, його інтерв'ю, розповіді про Дмитра, його побратимів. Які риси, притаманні Дмитру Коцюбайлу, ви хотіли б виховати у собі?

Спалений Бахмут. Фото

4. Як ти вважаєш: чому поетові **не байдуже**, що «Україну злії люди/Присплять, лукаві, і в огні/І, окрадену, збудять...»? Для відповіді на питання можеш використати міркування дослідника творчості Т. Шевченка Г. Ключека, який зауважив, що у цих рядках йдеться про національну свідомість українців, яка була приспана: «Не було рідної школи, царськими указами періодично заборонялася українська мова, переслідувалися ділячі національної культури... — всі ці засоби були і справді лукаві, і чинились вони вельми злими для України людьми...». Обдурена й окрадена Україна буде розбуджена в огні революції.
5. Як ти розумієш рядки поезії «На нашій славій Україні, / На нашій — не своїй землі»?
6. Поезія побудована на протиставленні. Що саме, на твою думку, протиставляє автор?
7. Художньою особливістю вірша є повторення фрази «Мені однаково». Така стилістична фігура, що являє собою повтор звуків або слів на початку речень, віршових рядків, строф називається **анафорою**. Анафора може підкреслювати певну ідею, додавати більшого драматизму та виразності; створювати ритм. З якою метою, на твою думку, автор використав цей художній засіб?
8. За жанром вірш «Мені однаково» належить до медитативної лірики. Літературознавець Леонід Білецький визначив його жанр як елегію: «В цій елегії одна ідея поета особливо вражає читача. Шевченко поставив свою власну долю поруч долі України і висловив найосновнішу з цього зіставлення думку...». Про яку думку йдеться?
9. Послухайте пісні на слова «Мені однаково» у виконанні Марії Бурмаки, Кузьми Скрабіна та «Ой чого ж ти почорніло...» у виконанні гурту «Хорєя козацька». Опиши свої враження від почутого. Чи передано музикою настрій поезії?

Із віщими словами нашого пророка перегукуються слова поетів наступних епох – Ліни Костенко, Леоніда Кисельова, Грицька Чубая і представників наймолодшого покоління поетів, що стали волонтерами війни.

Ліна Костенко

Видатна українська письменниця, поетка. Авторка поетичних збірок «Над берегами вічної річки», «Неповторність», «Сад нетанучих скульптур», роману у віршах «Маруся Чурай», поеми «Берегечко», а також роману «Записки українського самшестшого».

Почесна професорка Києво-Могилянської академії, почесний доктор Львівського та Чернівецького університетів. У сучасній українській традиції входить до переліку найвідоміших жінок давньої та сучасної України.

Перебуваючи у Польщі, поетеса спостерігала за красою річки Одри у морському порту Щеціна. Була весна, ламалася крига. На одній крижині вона побачила чайку. Під впливом побаченого народився вірш «Чайка на крижині», у якому авторка в думках застерігає чайку перед небезпекою, яку несе річка і крижина:

*А крижина тонка. А крижина майже прозора...
Ну, а що, як її підміє вода весняна?
Ну, а що, коли її та удержать тебе несила?
затріщить і відломиться... Піде вода кругами...*

У цьому діалозі з чайкою, а насправді внутрішньому діалозі самої ліричної героїні, авторка отримала поштовх для роздумів про крила:

*— Дивна людино! Я же маю крила,
Нащо крилатим ґрунт під ногами?*

Крила

(Із поеми «Чайка на крижині»)

А й правда, крилатим ґрунту не треба.
Землі немає, то буде небо.

Немає поля, то буде воля.
Немає пари, то будуть хмари.

В цьому, напевно, правда пташина...
А як же людина? А що ж людина?

Грицько Чубай

Видатний український поет, перекладач, художник, мистецтвознавець. Один із лідерів українського літературно-мистецького андеграунду 1960, 1970 та 1980-х років, видавець самвидавного літературно-мистецького часопису «Скрянія».

Автор помертвено виданих поетичних книг «Говорити, мовчати і говорити знову», «Плач Єремії», «Скоромовка не для вовка», збірки віршів для дітей.

УКРАЇНІ

Ти синім небом дивишся на мене,
Щоб я, бува, душею не зачах.
В моїх ночах — тополь свічки зелені,
В моїх ночах, в задуманих очах.

В моєму щасті твого щастя злив,
В моїй крові пожар твоїх калин.
З твоїх давнин на плечах вітер сивий,
Гіркий, печальний вітер, мов полин.

За мною ходять твого горя тіні,
Лицем до твого сонця я встаю.

Вид на Дніпро з Канівських круч

Учням буде цікаво ознайомитися із фантастичною повістю Миколи Руденка «Народжений блискавкою», яка дуже вписується у сучасні реалії випробування духу. Образ втіленої блискавки – як найвищої свідомості, сумління, що очищає людський простір і карає за порушення законів правди, поневолення людства, жадобу влади і користолюбства, - глибоко проникливий і зрозумілий читачам особливо в час нинішньої війни.

— Це неможливо, Едмундо. Ти стоїш ближче до зірок, ніж до людей. Ти ніколи не знатимеш, що таке хворі суглоби або, скажімо, штучні щелепи...

При цьому Себастьян показав на склянку, в яку він кидав на ніч свої пластмасові зуби.

— Хай будуть хворі суглоби, — благав Едмундо. — Мені набридло жити в кісеті. В неї таке гарне волосся! Але ти чомусь не дозволяєш оселитися в ньому. Я хочу, щоб Рут сама мені дозволила. Для цього вона повинна мене бачити. І чути мої слова. Ми б із нею ніколи не розлучалися.

Як боляче було Себастьянові слухати оті благання! Хіба він сам не хотів, щоб його Едмундо був звичайним хлопчиком? Дружив би із маленькою Рут, росли б разом. А там, дивись, відгуляли б весілля...

Просте людське щастя. Те щастя, за яке ми навіть не дякуємо природі, приймаючи його як належне. Але Едмундо ніколи не знає такого щастя. І це завдавало Себастьянові нестерпних мук.

— Преси у Сонця, сину. Воно могутніше від мене. Це воно зробило Рут людиною, а тебе — блискавкою.

— Я хочу, щоб вона знала про мене. Розкажи їй, тату.

Це була слухна думка. І старий Себастьян почав оповідати Рут довгу казку. На колінах дівчинки лежав кісет, а в ньому жила променева істота, яка очима Себастьяна бачила Рут — прекрасне земне створіння, що також було дитиною Сонця.

Микола Руденко відстоював ідею свободи власним життям у радянських концтаборах. Тема жертвності, свідомого служіння, утвердження свободи як найвищої цінності людства – сьогодні звучить особливо актуально. Учні мотивуються до осмислення і «розгортання» цієї ідеї твору на сучасному рівні. Пропонуються різні види самостійної і колективної роботи над актуалізацією теми, створенням своєї версії твору та його творчої інтерпретації.

— Хто не пізнав мук, той не пізнає щастя, — холодно, з повною байдужістю в голосі відповів Професор.

Він сам зруйнував свою лабораторію. Себастьян покинув цей світ. А їхні друзі відбудовували своє життя.

Катакомби, як і раніше, давали притулок усім тим, хто вірив: рано чи пізно, а на всій землі запанує свобода. Її принесуть не захмарні істоти — вона народиться із боротьби людської, із відваги та самопожертви.

Ірена та Рут вірили в це. Разом з Однооком та його друзями вони готувалися до нових боїв.

Чи віриш ти, що на нашій планеті, у нашій країні нарешті відродиться свобода? Чи поділяєш думку героїв цієї повісті, що свобода відродиться «із боротьби людської, із відваги та самопожертви»?

1. Прочитай вислови, подані нижче, і спробуй «розгорнути» думки, висловлені автором:

«Бо то велика хвороба земного людства: володарює той, хто здатний краще вбивати й руйнувати. Є інша сила — сила розуму, сила людського духу. І тільки тоді людське життя здобуде повну гармонію, коли не лишиться іншої влади на землі, окрім влади совісті, влади розумного слова».

«...Є люди, які, забуваючи про власні вигоди, здатні пожертвувати всім, навіть власним життям, заради совісті й честі».

2. Знайди в інтернет-джерелах, у колі власних знайомих та відомих тобі людей приклади, що підтверджують правдивість позиції Миколи Руденка, актуальність ідеї, закладеної у його творі.

3. Придумай власну версію продовження цієї повісті.

Герой повісті Лесі Ворониної «Imagine» плакає у собі войовничий дух предків, людську і національну гідність. Для сильних духом відкриті всі можливості перемагати і досягати поставленої цілі.

Подається інформація про розвиток українських бойових мистецтв, учні мотивуються до визначення власних ціннісних пріоритетів та пріоритетів персонажів твору.

ниязько, що їхні підборіддя майже торкалися холодного пластикового покриття. А весь стадіон завмер і стежив за ними, мов заворожений.

Коли їхній виступ закінчився, вони втекли зі стадіону разом, лише на мить забігли до своїх роздягалень, щоб передихнути. Бо їм було нецікаво, хто переміг і чий бойовий мистецтва найдосконаліші. А потім гуляли до ранку по цьому неймовірному місту, яке, здавалося, існує в паралельній реальності. І стояли, взявшись за руки й задержавши голови, біля височенної дахівки, що зветься «Лібе Фрау» — «Люба Пані», а потім зачепилися біля старої каплички і слухали, як тихо просила чогось у Бога молода дівчина з розкішним тату у вигляді фіолетового кажана на лівому плечі, й ковалися від дощу, забігли до кав'ярні, де старий хіп-і довгим сивим волоссям і смішними круглими окулярами а-ля Джон Леннон¹ співав під гітару бітлівські пісні. А вони з Марі підспівували:

*Imagine there's no heaven,
It's easy if you try,
No hell below us,
Above us only sky,
Imagine all the people
Living for today...*

¹ Джон Леннон — британський рок-музикант, співак, композитор, художник, письменник, політичний активіст. Засновник та учасник The Beatles — найважливішого музичного гурту в історії людства.

Підказки Вікі-Всезнайка

У всьому світі знають запальний український танець гопак. За своїми надскладними трюками та елементами він неперевершений. Але мало хто знає, що у цьому танці закладено елементи бойового мистецтва, яким користувались козаки. І неспроста у січовій пісні «Ой у лузі червона калина», що сьогодні стала гімном незламних борців за волю України, звучать слова: «Виступають стрільці січові з москалями в тан». Для наших воїнів-характерників бій із ворогом був іскрометним танцем, у якому вони ударом однієї ноги могли вибити ворога із сідла.

Сьогодні бойовий гопак як вид бойового мистецтва уже визнаний в усьому світі на рівні з карате, джиу-джитсу, айкідо та іншими прославленими видами бойових мистецтв. В Україні існує школа бойового гопака, засновником якої став Володимир Пилат, який і повернув українцям цей славний спадок предків.

Однотан, тан-двобій, забава, борня, герць — все це назви різновидів бойового мистецтва, які використовуються в реальному бою.

Якщо тебе зацікавить ця тема, в інтернеті можеш знайти дуже багато інформації про сучасне бойове мистецтво.

Після кожної теми учням пропонують здійснити самооцінювання, визначити свої успіхи, оцінити досягнення результатів навчання. Результати роботи в групах. Завдяки електронним додаткам розширюємо міжпредметні зв'язки, мистецький контекст і особливо історичний контекст художніх творів.

Соціальні мережі стали невід'ємною частиною повсякденного життя *сучасної молоді*. Уявіть, що головний герой повісті Богдан — активний користувач соціальних мереж. Підготуйте для нього пам'ятку-презентацію на одну з тем: «Поведінка у соціальних мережах» або «Загрози соцмереж та інтернету».

«Не все те золото, що блищить», — так іноді можна сказати про ті оманливі образи, які створюють про себе користувачі соцмереж. Крім того, є багато фейкових облікових записів (акаунтів), які поширюють неправдиву інформацію. Підготуй разом з однокласниками плакат для своїх однолітків на тему: «Що треба знати про соцмережі»

Гридняця — у стародавній Русі — будівля при князівському дворі для перебування молодшої князівської дружини (гриді) або для прийому гостей.

1. Зверни увагу на казкові мотиви у билинній оповіді. Перекажи її своїми словами, описуючи кожного персонажа билини. Які деталі билини, на твою думку, перегукуються з відомими тобі епізодами з українських героїчних казок? Пригадай їх.
2. Які фантастичні моменти оповіді видаються тобі найбільш цікавими чи суперечливими?
3. Чому, на твою думку, більшість бояр зробили ставку на перемогу Тугарина? Які риси богатирської натури Олексія Поповича змальовані у даному тексті найповніше?

Завдання для дослідження (на вибір).

1. Підготуйте проєкт на тему «Образ Олексія Поповича у масовій культурі (малярстві, художніх творах, фільмах тощо)».
2. Підготуйте презентацію про Олексія Поповича як про історичну постать. Вкажіть джерела інформації.

Ілля Муромець, Олексій Попович – легендарні богатирі-захисники Русі-України. Народ наділив їх богатирськими рисами, відвагою і непереможною силою.

Якими ти уявляєш сучасних українських воїнів? Підготуй у групі з однокласниками презентацію на тему «Образ українського воїна-захисника». Використай публікації у медіа-

По завершенні роботи в групі обговоріть відповіді на такі питання: *Чого ми навчилися? Як кожен виконав свою роль? Чи був поділ роботи успішним?Що не спрацювало в групі? Чому? Що ми можемо покращити наступного разу?*

По завершенні роботи в групі обговоріть відповіді на такі питання: *Чого ми навчилися? Як кожен виконав свою роль? Чи був поділ роботи успішним?Що не спрацювало в групі? Чому? Що ми можемо покращити наступного разу?*

Головну цінність нинішнього часу сьогодні утверджує молоде покоління, яке – на вістрі війни: відстоює право нашого народу на свободу і прекрасне майбутнє.

Оксана Весна
Авторка повісті-казки «Діти ж воли —
Янголи?» та роману «Ле на межі», збірки
поесій «Нерозстріляні вірші».
Активна волонтерка.

ВІЙНА — НЕ ПРО ЛЮБОВ. НЕ ПРО ЛЮБОВ...

Війна — не про любов. Не про любов.
Однак — про вірність, віру і чекання.
Про мрію ще побачитися знов,
Про захист, про пожертву й піклування.
Війна — про смерть, але і про життя.
Про виживання — там — на полі бою.
Війна — про жак і кровопролиття,
Але й про нову зустріч із тобою.
Війна — про сене. І — трішечки — про мир.
Про неба шмат, що видно з домовини.
Війна — про теплий затишок квартир,
Про очі мами, діток і дружини.
Війна — про біль...
Війна — за все і всіх...
Про те, заради чого варто жити.
Війна — про крик, про сльози... і про сміх.
Про те, щоб найдорожче захистити.
І ти, який пішов на цю війну,
Побіг напереріз жорстокої смерті,
Зустрінеш вдома знов свою весну
І заживеш у часу круговерті.
З окопів перші квіти проростуть.
Відтане серце. Місяць лютий скресне.
І медом влітку липи зацвітуть,
І ти відчужеш знов: життя воскресне!

Оксана Весна

1. Який настрій навіює тобі ця поезія? Як вплинув цей вірш на твій стан? Опиши свої емоції.
2. Як ти розумієш перший рядок поезії «Війна — не про любов. Не про любов»?
3. Який образ війни створює у твоєї уяві ця поезія?
4. Вірш побудований на протиставленні. Що протиставляє авторка?
5. Визнач у творі анафори. Яку роль, на твою думку, вони виконують (наприклад: підсилюють емоційну насиченість та образність, створюють ритм, вказують на центральний образ, зосереджують увагу читача, надають поезії певного емоційно-сміслового відтінку, посилюють вплив поезії на читача)?
6. До кого звертається лірична героїня? У чому вона переконана?
7. Сформулюй основний мотив поезії. Поясни свій висновок.

В Україні є багато звичайних людей, які вкладають свій час, талант чи ресурси у втілення соціально корисних проєктів. Цих людей називають волонтерами. Робити добрі справи можуть усі: і діти, і дорослі. Розкажи про свій досвід волонтерської діяльності (якщо такий є) або знайди в Інтернеті інформацію про волонтерів, інтерв'ю з ними, відеорепортажі. Підготуй про них презентацію. Вкажи джерела інформації. Переконайся у їхній надійності.

РОЗКВІТНЕ ЗНОВУ ЗЛАМАНА КАЛІННА:
І БУДЕ МИР, І ПРАВДА, Й УКРАЇНА!

Дякуємо за увагу

